

Secció III. Altres disposicions i actes administratius

CONSELL INSULAR DE MALLORCA

DEPARTAMENT DE CULTURA, PATRIMONI I ESPORTS

6978

Acord adoptat pel Ple per declarar Bé d'interès Cultural Immaterial la tècnica tradicional de construcció amb pedra seca. Exp. 201/16

El Consell de Mallorca, en la sessió ordinària del Ple que va tenir lloc el dia 8 de juny de 2017 va adoptar, entre d'altres el següent acord:

“En data 13 de maig de 2016 va tenir entrada, al registre intern del Departament de Cultura i Patrimoni, amb núm. 2218, la documentació de l'expedient de referència remesa pel Departament de Medi Ambient. Entre la documentació hi ha un informe tècnic de 27 de juny de 2016 del cap de Servei de Medi Ambient que motiva els valors d'aquesta tècnica tradicional per a iniciar la seva tramitació com a Bé d'Interès Cultural Immaterial.

La pedra en sec és un sistema constructiu tradicional basat en l'ús de la pedra com a únic material, sense necessitat de cap tipus d'aglutinant. Utilitza eines pròpies i compta amb una terminologia particular per a descriure les feines i les obres, i amb uns coneixements singulars sobre les característiques del pedreny, la manera d'obrar i col·locar les pedres, les possibilitats tècniques per a bastir els diversos elements, i de l'entorn. Té a més el seu reflex sobre altres manifestacions culturals com ara la toponímia, i un lligam intens amb altres aspectes relacionats amb el món agropecuari.

La tècnica, coneguda des de temps immemorial, és comuna a altres regions europees, però a Mallorca ha deixat una intensa petjada constructiva, paisatgística, ambiental i cultural, i ha evolucionat fins a adquirir característiques singulars gràcies a l'existència de l'ofici de marge, de gran tradició i amb un domini de la tècnica notable.

Des del Servei de Patrimoni Històric amb data 14 de juliol de 2016 s'ha emès un informe que fonamenta la incoació de l'expedient de declaració com a Bé d'Interès Cultural immaterial de la tècnica tradicional de construcció amb pedra en sec.

La CIPH a la sessió de dia 26 de juliol de 2016 va incoar l'expedient de declaració com a bé d'interès cultural immaterial la tècnica tradicional de construcció amb pedra seca, en base a la descripció que figura als informes tècnics de data 27 de juny de 2016 i 14 de juliol de 2016.

Es va obrir un període d'informació pública d'un mes (BOIB núm. 25 de 28/02/2017).

No s'ha presentat cap al·legació.

La Llei 12/1998, de 21 de desembre, del Patrimoni Històric de les Illes Balears regula a l'article 65 que formen part del patrimoni etnològic els llocs i els béns mobles i immobles, com també els coneixements i les activitats que són o han estat expressió rellevant de la cultura tradicional del poble de les Illes Balears en els aspectes materials, econòmics, socials o espirituals.

L'article 5 de la Llei 2/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears (reformat per l'article 36 de la Llei 8/2004, de 23 de desembre, de mesures tributàries, administratives i de funció pública (BOIB núm. 186, de 30 de desembre de 2004) regula que, dins dels béns etnològics immaterials que integren el patrimoni històric de les Illes Balears, tenen la consideració de béns d'interès cultural immaterial els de més vàlua, rellevància i arrelament, i com a tal han de ser declarats, de conformitat amb el que estableix l'article 67 d'aquesta llei.

L'article 67 de la llei esmentada regula els béns etnològics immaterials que en el paràgraf 1 els defineix: com usos, costums i comportaments o creacions, juntament amb la resta de materials on es puguin manifestar; i en el paràgraf 3 regula que els de més rellevància i arrelament es podran declarar bé d'interès cultural immaterial:

1.- Els béns etnològics immaterials, com a usos, costums, comportaments o creacions, juntament amb les restes materials en què es puguin manifestar, han de ser salvaguardats per l'administració competent en matèria de patrimoni històric i se n'ha de promoure la investigació i la recollida exhaustiva en suports materials que en garanteixin la transmissió a les generacions futures.

2. Igualment han de ser objecte d'estudi, documentació i conservació els coneixements i les activitats propis del poble de les Illes Balears.

3.- En els béns etnològics immaterials que integren el patrimoni històric de les Illes Balears, els de més vàlua, rellevància i arrelament seran objecte de protecció particular mitjançant la declaració d'aquests com a bé d'interès cultural immaterial. La declaració s'ha de realitzar per acord del Ple del consell insular competent, seguint el procediment establert amb caràcter general

en el capítol primer del títol I de la present llei, amb les adaptacions necessàries al caràcter immaterial o intangible del bé o béns es tracti.

L'acord de declaració d'un bé d'interès cultural immaterial ha de definir les característiques que el componguin i els elements que li són propis.

Els poders públics de les Illes Balears han de vetllar per protegir i promoure adequadament els béns etnològics immaterials que integren el patrimoni històric de les Illes Balears i especialment aquells béns declarats d'interès cultural immaterial, així com per conservar els seus elements essencials.

A més a més, el Pla Territorial de Mallorca, aprovat pel ple del Consell de Mallorca en sessió de 13 de desembre de 2004 (BOIB 188 ext. de 31/12/2004), és un instrument de planejament al qual s'ha d'adaptar la normativa urbanística municipal, i recull en el títol cinquè l'obligatorietat d'incloure als catàlegs municipals els murs de pedra en sec de valor paisatgístic i ambiental, les àrees paisatgístiques formades per marjades, fonts de mina, barraques, forns de cal, cases de neu, sitges i camins empedrats.

També cal tenir en compte que la Serra de Tramuntana es va incloure l'any 2011 a la llista del Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO, a la categoria de Paisatge Cultural, i que el reconeixement es va basar en gran part en la densitat i varietat de construccions etnològiques de pedra en sec, que constitueixen un mostra exemplar de l'adaptació de l'home a un entorn hostil i d'aprofitament dels recursos de manera sostenible.

Atès el que disposen els articles 7 i següents de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears, en relació amb la Llei 16/1985, de 25 de juny, del patrimoni històric espanyol, el Reial decret 111/1986, de 10 de gener, de desenvolupament parcial de l'esmentada Llei, i d'acord amb les competències atribuïdes per la Llei 6/1994, de 13 de desembre, als Consells Insulars en matèria de patrimoni històric, i, aprovat pel Ple a la sessió 2 de juliol de 2001 (BOIB 102, de 25 d'agost de 2001) i modificat pel Ple a la sessió de 8 de març de 2004 (BOIB núm. 38, de 16/03/2004), a la sessió de dia 28 de juliol de 2008 (BOIB núm. 113, de 14 d'agost de 2008), a la sessió de 13 d'octubre de 2011 (BOIB núm. 158, de 20/10/2011), a la sessió de 14 de febrer de 2013 (BOIB núm. 86 de 18/06/2013), a la sessió de dia 9 d'octubre de 2014 (BOIB núm. 145, de 21 d'octubre de 2014, i a la sessió de dia 8 d'octubre de 2015 (BOIB núm. 186, de 24 d'octubre de 2015)

Atès el que disposa l'article 10.1 de la Llei 12/1998, que té el següent tenir literal:

La declaració de béns d'interès cultural s'acordarà pel Ple del consell insular corresponent a proposta de la Comissió Insular de Patrimoni Històric i inclourà [...].

Per tot això, i en virtut del que disposa el Títol I de la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears, en relació amb la Llei 16/1985, de 25 de juny, del patrimoni històric espanyol, el Reial decret 111/1986, de 10 de gener, de desenvolupament parcial de l'esmentada Llei, i d'acord amb les competències atribuïdes per la Llei 6/1994, de 13 de desembre, als Consells Insulars en matèria de Patrimoni Històric, i el Reglament Orgànic del Consell Insular de Mallorca aprovat pel Ple a la sessió 2 de juliol de 2001 (BOIB 102, de 25 d'agost de 2001), modificat pel Ple a la sessió de 8 de març de 2004 (BOIB núm. 38, de 16/03/2004), a la sessió de dia 28 de juliol de 2008 (BOIB núm. 113, de 14 d'agost de 2008), a la sessió de 13 d'octubre de 2011 (BOIB núm. 158, de 20/10/2011), a la sessió de 14 de febrer de 2013 (BOIB núm. 86 de 18/06/2013), a la sessió de dia 9 d'octubre de 2014 (BOIB núm. 145, de 21 d'octubre de 2014, a la sessió de dia 8 d'octubre de 2015 (BOIB núm. 186, de 24 d'octubre de 2015) i a la sessió de 12 de desembre de 2016 (BOIB núm. 157 de 15 de desembre de 2016), el President de la Comissió Insular de Patrimoni Històric eleva al Ple la següent proposta d'ACORD:

I. Declarar com a Bé d'Interès Cultural Immaterial la tècnica tradicional de construcció amb pedra seca, la descripció de la qual figura als informes tècnics de data 27 de juny de 2016 i 14 de juliol de 2016, que s'adjunten i formen part integrant del present acord.

II. Els efectes d'aquesta declaració són els que genèricament estableix la Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears i la normativa concordant.

III. Notificar aquesta resolució al departament de Medi Ambient i al Govern de les Illes Balears.

IV. Publicar aquest acord al *Butlletí Oficial de les Illes Balears*, i en el *Boletín Oficial del Estado* i anotar-ho al Registre Insular de Béns d'Interès Cultural i comunicar-ho al Registre de Béns d'Interès Cultural de les Illes Balears per tal que es procedeixi a la seva inscripció, i a la vegada comunicui al Registre General de Béns d'Interès Cultural de l'Estat les inscripcions i anotacions que es realitzin.”

Contra aquest acord que posa fi a la via administrativa es poden interposar, alternativament, els recursos següents:

- Directament el recurs contenciós administratiu davant el Jutjat Contenciós Administratiu de Palma de Mallorca, en el termini de dos mesos, comptadors a partir del dia següent de la notificació de la present resolució/acord.
- El recurs de reposició potestatiu davant el Ple del Consell de Mallorca, en el termini d'un mes, comptador a partir del dia següent de la notificació de la present resolució/acord. Contra la desestimació expressa del recurs de reposició podrà interposar-se el recurs contenciós administratiu, en el termini de dos mesos, comptadors a partir del dia següent de la notificació de la desestimació del recurs de reposició. Contra la desestimació per silenci del recurs de reposició podrà interposar-se el recurs contenciós administratiu,

en el termini de sis mesos, comptadors a partir del dia següent a la desestimació presumpta (un mes des de la interposició del recurs sense que s'hagi notificat la resolució).

No obstant l'anterior, es pot exercitar, si n'és el cas, qualsevol altre recurs que s'estimi pertinent. Tot això de conformitat amb la Llei 29/1998, de 13 de juliol, reguladora de la jurisdicció contenciosa administrativa i de la Llei 39/2015, d'1 d'octubre, del Procediment administratiu comú de les administracions públiques

Palma, 21 de juny de 2017

El secretari general

Jeroni M. Mas Rigo

Annex 1

Es publica un extracte de l'informe tècnic del Departament de Medi Ambient del CIM de dia 27 de juny de 2016 a què fa referència aquesta publicació, que es podrà consultar a les dependències del Servei de Patrimoni Històric (Pl. De l'Hospital, 4, 07012 de Palma)

Informe tècnic per a la declaració de Bé d'Interès Cultural immaterial de la tècnica de pedra en sec:
(Llei 12/1998, de 21 de desembre del Patrimoni Històric de les Illes Balears)

a) Descripció del bé

La pedra en sec és un sistema constructiu tradicional basat en l'ús de la pedra com a únic material, sense necessitat de cap tipus d'aglutinant. Utilitza eines pròpies i compta amb una terminologia particular per a descriure les feines i les obres, i amb uns coneixements singulars sobre les característiques del pedreny, la manera d'obrar i col·locar les pedres, les possibilitats tècniques per a bastir els diversos elements, i de l'entorn. Té a més el seu reflex sobre altres manifestacions culturals com ara la toponímia, i un lligam intens amb altres aspectes relacionats amb el món agropecuari.

La tècnica, coneguda des de temps immemorial, és comuna a altres regions europees, però a Mallorca ha deixat una intensa petjada constructiva, paisatgística, ambiental i cultural, i ha evolucionat fins a adquirir característiques singulars gràcies a l'existència de l'ofici de marger, de gran tradició i amb un domini de la tècnica notable.

Emptra majoritàriament materials de l'entorn, que es reutilitzen en cas de rehabilitació, un fet que li confereix un marcat caràcter sostenible, més encara quan l'absència de lligam i la disposició de les pedres proporciona un important refugi a plantes i animals, donant-se el cas d'afavorir algunes espècies endèmiques. Inclou a més un important bagatge de coneixements sobre la gestió de l'aigua, clau en un entorn de sequeres prolongades, i sobre la lluita contra l'erosió, en què l'estructura dels marges, sense lligam entre les pedres i amb reble rere el parament tenen un paper essencial. Cal destacar també la creació de sistemes complexos de drenatge, o la disposició dels murs sobre el terreny, que pot arribar a anul·lar els cursos d'aigua.

b) Pertinències del bé

El bé immaterial de la pedra en sec està conformat pels següents elements:

- els coneixements tècnics relatius a la construcció d'estructures de pedra en sec, en què es pot diferenciar l'aixecament de paraments per bastir marges i parets, la tècnica d'empedrar, la construcció de cobertes i la creació de galeries de drenatge.
- l'ofici de marger o mestre de paret seca, que són els principals detentors de la cultura de la pedra en sec.
- el vocabulari propi, amb diferències en l'àmbit local, esquematitzat en quatre grans grups: tipologia, tècnica, eines, i materials.
- Atès al caràcter immaterial s'ha de contemplar la tradició oral que ha acompanyat la transmissió d'aquest coneixement popular.

c) Els bens mobles vinculats al bé immaterial

Els bens mobles vinculats són les eines pròpies de l'ofici, que s'han utilitzat al llarg del temps en el procés de construcció, la major part dels quals es fan servir actualment: el martell gros, el martell petit de punta i el de tall, la picassa, el picassó, la manuela, el perpal, la perpalina, la civera, la senalla, el tiràs, la tasconera, etc.

També estan vinculats els elements que conformen el patrimoni construït de pedra en sec, marges, barraques, parets, camins, fonts, sinies, pous, etc.

d) Memòria històrica del bé

La tècnica de pedra en sec s'ha utilitzat a l'illa des de temps prehistòrics per adequar coves i balms per habitatges i aixoplucs de persones i animals.

Tot i això, s'atribueix a l'època islàmica el desenvolupament i perfeccionament dels coneixements necessaris per bastir els sistemes de captació d'aigua, coneguts com a qanats o fonts de mina, i les estructures annexes per a permetre l'aprofitament agrícola com ara els marges.

Tanmateix la major part de les estructures que han arribat als nostres dies s'originaren després de la conquesta de l'illa i moltes es poden atribuir als pagesos, als pastors, als carboners, als calciners i als roters, coneixedors de les regles bàsiques de la tècnica. Tot i així, la complexitat i la densitat sobre el territori illenc de les obres de pedra en sec s'explica no tan sols per les característiques geogràfiques i socioeconòmiques, sinó per l'existència d'un ofici amb característiques pròpies i de llarga tradició, conegut a Mallorca com a "marger", "mestre de paret seca" o "paredador", i documentat ja al segle XV.

Trobam ja referències escrites a l'ús de la tècnica el 1362, quan el notari Pere Bernat constata que en Pere Miró i en Llorenç Sagual, habitants de les alqueries contigües a sa Figuera (Sóller), es comprometen a edificar una paret de pedra sec entre les seves alqueries.

Al llarg del segle XIV es té constància documental de feines de manteniment de diversos camins, com ara el camí Vell de Lluc, que consistien a pujar marges i fer empedrats, que eren possibles gràcies al finançament de la Universitat, les aportacions del Santuari i les almoines dels devots. Del segle XIV són també les primeres referències a barraques al terme de Llucmajor, una altra de les construccions destacades.

A principi del segle XV ja es parla dels marges del camí del Barranc de Biniaraix i del seu problema de conservació, a causa de la gent que anava a arreplegar el bestiar.

Altres informacions provinents d'inventaris de possessions al segle XVI fan referència a eines de marger com el perpalet, el martell de paredar, l'aixada grossa i la picassa, evidenciant la importància de la tècnica i de la seva especialització.

La utilització de la pedra en sec es generalitza al llarg d'aquest segle i el següent coincidint amb la romputa de terres per fer marjades, lligada al creixement demogràfic i a la necessitat d'ampliar els espais de conreu, com també a la importància que adquirí el comerç de l'oli, en el cas de la Serra de Tramuntana.

L'evolució de la tècnica es fa palesa amb les diferents obres empreses durant els segles XVIII i XIX, especialment en les parets i els marges, a conseqüència de les iniciatives de petits i grans propietaris, amb resultats diversos, que es poden veure a les rotes de Caimari, producte de l'establiment de les terres comunals, i a grans finques com ara Solleric, on s'observen els importants coneixements tècnics i l'esforç de planificació, especialment per evitar l'erosió.

La màxima expressió i perfeccionament de la tècnica de construcció de pedra en sec s'assoleix en la construcció de les grans infraestructures viàries de la Serra de Tramuntana, iniciades a mitjan segle XIX i que s'estén fins a principi del segle XX, amb la intervenció del cos d'enginyers de camins, canals i ports però sobretot gràcies a la notable especialització de l'ofici.

Carreteres com la del Coll de Sóller, iniciada l'any 1846, suposaren la potenciació dels paredats molt ajustats –emmassats–, que fins aleshores eren poc freqüents, mentre que d'altres, com la de Lluc, permeteren aixecar murs de més de 12 metres d'altura.

Aquest procés culminà a la construcció de la carretera de sa Calobra, amb el marge de sa Regata, de 17 metres d'altura i 1800 metres quadrats de paredat, durant la primera meitat del segle XX.

La tècnica es va continuar utilitzant per bastir noves marjades, parets i barraques fins als anys 50 i encara després. Llavors, l'evolució cap a una economia de serveis i el declivi del món rural comportà l'abandonament progressiu dels conreus, de les pràctiques agrícoles tradicionals, i de les estructures que fins aleshores jugaven un paper essencial. S'inicia així un procés de deteriorament de les construccions de pedra en sec i també, la pèrdua dels coneixements tècnics associats.

e) Estat de conservació del bé

Tradicionalment la saviesa els coneixements lligats a la pedra en sec es transmetien sense interrupció de generació en generació, a través d'un llarg procés d'aprenentatge, del contacte directe amb els treballs menys compromesos i de l'observació del mestre.

Durant la dècada del 1980 aquest procés estava en perill de desaparició, a causa de la decadència del món rural i l'escassa valoració de la tècnica de les obres de pedra en sec, amb la consegüent minva de la demanda, la reducció del nombre de margers i el seu envelliment.

Per tal de garantir la pervivència de la tècnica i de recuperar el camí des Barranc de Biniaraix –obra emblemàtica de la pedra en sec–, el 1986 i gràcies al projecte de l'ajuntament de Sóller, es va crear l'escola taller de Margers, assumida pel Consell de Mallorca l'any 1988.

A través d'aquesta iniciativa i d'altres emmarcades en els programes d'Escoles Taller i Tallers d'Ocupació (impulsats inicialment per l'Institut Nacional de Empleo (INEM) i posteriorment pel Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB) i finançats o cofinançats entre d'altres pel Fons Social Europeu (FSE)), la institució insular va promoure la formació d'especialistes de la construcció de pedra en sec, una actuació a la qual se sumaren altres ajuntaments i institucions públiques i que es va mostrar molt eficaç en la recuperació de la tècnica i l'ofici, la creació d'ocupació, i la rehabilitació d'elements d'alt valor patrimonial. Aquesta tasca es va complementar amb la participació del Consell Insular en diversos projectes europeus en el marc de diferents programes i iniciatives comunitàries, que permeteren l'intercanvi d'experiències i de treballadors amb altres regions i països, així com la publicació de manuals tècnics i de material divulgatiu.

D'altra banda, els oficis de marger i de mestre de paret seca estan inclosos en el Repertori d'Oficis Artesans de les Illes Balears, aprovat per l'Ordre del conseller de Comerç i Indústria, de dia 9 de desembre de 1985 (BOIB núm. 01, 10/01/1986, pàg. 4-10).

A data de 16 de juny de 2016, a Mallorca hi ha 50 margers i mestres de paret seca en el registre d'artesans: 1 amb la Carta honorífica, 37 amb la Carta de Mestre Artesà, 10 amb la Carta d'Artesà, i 2 empreses amb el document de qualificació artesanal.

Paral·lelament el Consell de Mallorca ha dut a terme nombrosos projectes d'investigació de l'ofici, i ha realitzat tasques d'inventari d'elements i d'estudi de les repercussions ambientals, així com de rehabilitació, protecció, revitalització i divulgació del patrimoni i de la tècnica de pedra en sec.

Entre els inventaris realitzats amb la finalitat de conèixer l'abast, les característiques constructives i tècniques, l'origen i l'estat de conservació dels elements de pedra en sec destaca la catalogació d'espais marjats dels municipis de la Serra de Tramuntana, realitzada entre els anys 1994 i 2004, i els catàlegs de camins que es duen a terme des del 1997.

Així mateix, el Consell de Mallorca ha promogut la protecció, amb la figura de Bé d'Interès Cultural (BIC), de tres grans conjunts patrimonials lligats a la pedra en sec: el camí del Barranc de Biniraix (Sóller), l'any 1994, el conjunt de cases de neu i d'elements associats a l'explotació de la neu del massís de Massanella (Escorca), l'any 2004, i les marjades de ses Rotes de Caimari (Selva), l'any 2009.

Per altra banda, el Pla Territorial de Mallorca, aprovat pel ple del Consell de Mallorca en sessió de 13 de desembre de 2004 (BOIB 188 ext. de 31/12/2004), instrument de planejament al qual s'ha d'adaptar la normativa urbanística municipal, recull en el títol cinquè l'obligatorietat d'incloure als catàlegs municipals els murs de pedra en sec de valor paisatgístic i ambiental, les àrees paisatgístiques formades per marjades, fonts de mina, barraques, forns de cal, cases de neu, sitges i camins empedrats.

Tota aquesta feina es complementa amb iniciatives que combinen valorització de la pedra en sec i desenvolupament local. Entre aquests projectes destaca la creació de la Ruta de Pedra en Sec, un itinerari senderista amb més de 300 kilòmetres de recorregut per la Serra de Tramuntana promogut pel Consell de Mallorca, on la pedra en sec n'és l'element vertebrador, i gràcies al qual es duen a terme nombroses accions de recuperació d'aquest patrimoni al seu entorn.

Per últim, cal esmentar que la Serra de Tramuntana es va incloure l'any 2011 a la llista del Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO, a la categoria de Paisatge Cultural, i que el reconeixement es va basar en gran part en la densitat i varietat de construccions etnològiques de pedra en sec, que constitueixen un mostra exemplar de l'adaptació de l'home a un entorn hostil i d'aprofitament dels recursos de manera sostenible.

Com a resultat, la salvaguarda de la tècnica de pedra en sec es troba assegurada gràcies al gran nombre d'especialistes formats al llarg de tot aquest temps, dels reculls i les publicacions realitzades i de les iniciatives d'investigació protecció, recuperació i divulgació.

Annex 2

Es publica un extracte de l'informe tècnic del Departament de Cultura, Patrimoni i Esports del CIM de dia 14 de juliol de 2016 a què fa referència aquesta publicació, que es podrà consultar a les dependències del Servei de Patrimoni Històric (Pl. De l'Hospital, 4, 07012 de Palma):

Antecedents

La Comunitat Autònoma de les Illes Balears (juntament amb els consells insulars de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera) i les comunitats autònomes de Galícia, Astúries, Catalunya, Extremadura, Aragó, Canàries, València, Andalusia i Castella i Lleó, sota la coordinació de la Secretaria d'Estat de Cultura del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, participa en la iniciativa de presentar davant la UNESCO una candidatura internacional de la pedra en sec per formar part de la Llista Representativa de Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat. Encapçalen aquesta iniciativa els estats de Grècia i Xipre, també s'han adherit els estats de Portugal, Espanya, Suïssa, França, Croàcia i Bulgària.

Un dels criteris que han de complir totes les candidatures que vulguin optar a ser inscrites a la Llista Representativa és la inclusió de

l'element a un inventari del patrimoni cultural present en el territori de l'Estat Part sol·licitant. En el nostre cas, per tant, aquest element ha de gaudir de la declaració com a Bé d'Interès Cultural Immaterial.

Per tal d'iniciar el procediment, per a la declaració com a Bé d'Interès Cultural Immaterial de la tècnica tradicional de construcció amb pedra seca per part del Consell de Mallorca, es va sol·licitar informe al Departament de Medi Ambient ja que des d'aquest departament s'han elaborat diferents estudis i inventaris sobre aquesta tècnica tradicional.

En data 28 de juny de 2016 va tenir entrada en el Departament de Cultura, Patrimoni i Esports, l'informe tècnic del Departament de Medi Ambient que es transcriu literalment com a motivació i justificació per a iniciar la tramitació per declarar la tècnica tradicional de construcció amb pedra seca com a Bé d'Interès Cultural Immaterial:

Informe tècnic:

«Informe tècnic per a la declaració de Bé d'Interès Cultural immaterial de la tècnica de pedra en sec
(Llei 12/1998, de 21 de desembre del Patrimoni Històric de les Illes Balears)

a) Descripció del bé

La pedra en sec és un sistema constructiu tradicional basat en l'ús de la pedra com a únic material, sense necessitat de cap tipus d'aglutinant. Utilitza eines pròpies i compta amb una terminologia particular per a descriure les feines i les obres, i amb uns coneixements singulars sobre les característiques del pedreny, la manera d'obrar i col·locar les pedres, les possibilitats tècniques per a bastir els diversos elements, i de l'entorn. Té a més el seu reflex sobre altres manifestacions culturals com ara la toponímia, i un lligam intens amb altres aspectes relacionats amb el món agropecuari.

La tècnica, coneguda des de temps immemorial, és comuna a altres regions europees, però a Mallorca ha deixat una intensa petjada constructiva, paisatgística, ambiental i cultural, i ha evolucionat fins a adquirir característiques singulars gràcies a l'existència de l'ofici de marger, de gran tradició i amb un domini de la tècnica notable.

Empra majoritàriament materials de l'entorn, que es reutilitzen en cas de rehabilitació, un fet que li confereix un marcat caràcter sostenible, més encara quan l'absència de lligam i la disposició de les pedres proporciona un important refugi a plantes i animals, donant-se el cas d'afavorir algunes espècies endèmiques. Inclou a més un important bagatge de coneixements sobre la gestió de l'aigua, clau en un entorn de sequeres prolongades, i sobre la lluita contra l'erosió, en què l'estructura dels marges, sense lligam entre les pedres i amb reble rere el parament tenen un paper essencial. Cal destacar també la creació de sistemes complexos de drenatge, o la disposició dels murs sobre el terreny, que pot arribar a anul·lar els cursos d'aigua.

b) Pertinences del bé

- El bé immaterial de la pedra en sec està conformat pels següents elements:
 - els coneixements tècnics relatius a la construcció d'estructures de pedra en sec, en què es pot diferenciar l'aixecament de paraments per bastir marges i parets, la tècnica d'empedrar, la construcció de cobertes i la creació de galeries de drenatge.
- l'ofici de marger o mestre de paret seca, que són els principals detentors de la cultura de la pedra en sec.
- el vocabulari propi, amb diferències en l'àmbit local, esquematitzat en quatre grans grups: tipologia, tècnica, eines, i materials.
- Atès al caràcter immaterial s'ha de contemplar la tradició oral que ha acompanyat la transmissió d'aquest coneixement popular.

c) Els bens mobles vinculats al bé immaterial

Els bens mobles vinculats són les eines pròpies de l'ofici, que s'han utilitzat al llarg del temps en el procés de construcció, la major part dels quals es fan servir actualment: el martell gros, el martell petit de punta i el de tall, la picassa, el picassó, la manuella, el perpal, la perpalina, la civera, la senalla, el tiràs, la tasconera, etc.

També estan vinculats els elements que conformen el patrimoni construït de pedra en sec, marges, barraques, parets, camins, fonts, sinies, pous, etc.

d) Memòria històrica del bé

La tècnica de pedra en sec s'ha utilitzat a l'illa des de temps prehistòrics per adequar coves i balms per habitatges i aixoplucs de persones i animals.

Tot i això, s'atribueix a l'època islàmica el desenvolupament i perfeccionament dels coneixements necessaris per bastir els sistemes de captació d'aigua, coneguts com a qanats o fonts de mina, i les estructures annexes per a permetre l'aprofitament agrícola com ara els marges.

Tanmateix la major part de les estructures que han arribat als nostres dies s'originaren després de la conquesta de l'illa i moltes es poden

atribuir als pagesos, als pastors, als carboners, als calciners i als roters, coneixedors de les regles bàsiques de la tècnica. Tot i així, la complexitat i la densitat sobre el territori illenc de les obres de pedra en sec s'explica no tan sols per les característiques geogràfiques i socioeconòmiques, sinó per l'existència d'un ofici amb característiques pròpies i de llarga tradició, conegut a Mallorca com a "marger", "mestre de paret seca" o "paredador", i documentat ja al segle XV.

Trobam ja referències escrites a l'ús de la tècnica el 1362, quan el notari Pere Bernat constata que en Pere Miró i en Llorenç Sagual, habitants de les alqueries contigües a sa Figuera (Sóller), es comprometen a edificar una paret de pedra sec entre les seves alqueries.

Al llarg del segle XIV es té constància documental de feines de manteniment de diversos camins, com ara el camí Vell de Lluc, que consistien a pujar marges i fer empedrats, que eren possibles gràcies al finançament de la Universitat, les aportacions del Santuari i les almoines dels devots. Del segle XIV són també les primeres referències a barraques al terme de Llucmajor, una altra de les construccions destacades.

A principi del segle XV ja es parla dels marges del camí del Barranc de Biniaraix i del seu problema de conservació, a causa de la gent que anava a arreplegar el bestiar.

Altres informacions provinents d'inventaris de possessions al segle XVI fan referència a eines de marger com el perpalet, el martell de paredar, l'aixada grossa i la picassa, evidenciant la importància de la tècnica i de la seva especialització.

La utilització de la pedra en sec es generalitzada al llarg d'aquest segle i el següent coincidint amb la romputa de terres per fer marjades, lligada al creixement demogràfic i a la necessitat d'ampliar els espais de conreu, com també a la importància que adquirí el comerç de l'oli, en el cas de la Serra de Tramuntana.

L'evolució de la tècnica es fa palesa amb les diferents obres empreses durant els segles XVIII i XIX, especialment en les parets i els marges, a conseqüència de les iniciatives de petits i grans propietaris, amb resultats diversos, que es poden veure a les rotes de Caimari, producte de l'establiment de les terres comunals, i a grans finques com ara Solleric, on s'observen els importants coneixements tècnics i l'esforç de planificació, especialment per evitar l'erosió.

La màxima expressió i perfeccionament de la tècnica de construcció de pedra en sec s'assoleix en la construcció de les grans infraestructures viàries de la Serra de Tramuntana, iniciades a mitjan segle XIX i que s'estén fins a principi del segle XX, amb la intervenció del cos d'enginyers de camins, canals i ports però sobretot gràcies a la notable especialització de l'ofici.

Carreteres com la del Coll de Sóller, iniciada l'any 1846, suposaren la potenciació dels paredats molt ajustats –emmassats–, que fins aleshores eren poc freqüents, mentre que d'altres, com la de Lluc, permeteren aixecar murs de més de 12 metres d'altura.

Aquest procés culminà a la construcció de la carretera de sa Calobra, amb el marge de sa Regata, de 17 metres d'altura i 1800 metres quadrats de paredat, durant la primera meitat del segle XX.

La tècnica es va continuar utilitzant per bastir noves marjades, parets i barraques fins als anys 50 i encara després. Llavors, l'evolució cap a una economia de serveis i el declivi del món rural comportà l'abandonament progressiu dels conreus, de les pràctiques agrícoles tradicionals, i de les estructures que fins aleshores jugaven un paper essencial. S'inicia així un procés de deteriorament de les construccions de pedra en sec i també, la pèrdua dels coneixements tècnics associats.

e) Estat de conservació del bé

Tradicionalment la saviesa els coneixements lligats a la pedra en sec es transmetien sense interrupció de generació en generació, a través d'un llarg procés d'aprenentatge, del contacte directe amb els treballs menys compromesos i de l'observació del mestre.

Durant la dècada del 1980 aquest procés estava en perill de desaparició, a causa de la decadència del món rural i l'escassa valoració de la tècnica de les obres de pedra en sec, amb la consegüent minva de la demanda, la reducció del nombre de margers i el seu envelliment.

Per tal de garantir la pervivència de la tècnica i de recuperar el camí des Barranc de Biniaraix –obra emblemàtica de la pedra en sec–, el 1986 i gràcies al projecte de l'ajuntament de Sóller, es va crear l'escola taller de Margers, assumida pel Consell de Mallorca l'any 1988.

A través d'aquesta iniciativa i d'altres emmarcades en els programes d'Escoles Taller i Tallers d'Ocupació (impulsats inicialment per l'Institut Nacional de Empleo (INEM) i posteriorment pel Servei d'Ocupació de les Illes Balears (SOIB) i finançats o cofinançats entre d'altres pel Fons Social Europeu (FSE)), la institució insular va promoure la formació d'especialistes de la construcció de pedra en sec, una actuació a la qual se sumaren altres ajuntaments i institucions públiques i que es va mostrar molt eficaç en la recuperació de la tècnica i l'ofici, la creació d'ocupació, i la rehabilitació d'elements d'alt valor patrimonial. Aquesta tasca es va complementar amb la participació del Consell Insular en diversos projectes europeus en el marc de diferents programes i iniciatives comunitàries, que permeteren l'intercanvi d'experiències i de treballadors amb altres regions i països, així com la publicació de manuals tècnics i de material divulgatiu.

D'altra banda, els oficis de marger i de mestre de paret seca estan inclosos en el Repertori d'Oficis Artesans de les Illes Balears, aprovat per l'Ordre del conseller de Comerç i Indústria, de dia 9 de desembre de 1985 (BOIB núm. 01, 10/01/1986, pàg. 4-10).

A data de 16 de juny de 2016, a Mallorca hi ha 50 margers i mestres de paret seca en el registre d'artesans: 1 amb la Carta honorífica, 37 amb la Carta de Mestre Artesà, 10 amb la Carta d'Artesà, i 2 empreses amb el document de qualificació artesanal.

Paral·lelament el Consell de Mallorca ha dut a terme nombrosos projectes d'investigació de l'ofici, i ha realitzat tasques d'inventari d'elements i d'estudi de les repercussions ambientals, així com de rehabilitació, protecció, revitalització i divulgació del patrimoni i de la tècnica de pedra en sec.

Entre els inventaris realitzats amb la finalitat de conèixer l'abast, les característiques constructives i tècniques, l'origen i l'estat de conservació dels elements de pedra en sec destaca la catalogació d'espais marjats dels municipis de la Serra de Tramuntana, realitzada entre els anys 1994 i 2004, i els catàlegs de camins que es duen a terme des del 1997.

Així mateix, el Consell de Mallorca ha promogut la protecció, amb la figura de Bé d'Interès Cultural (BIC), de tres grans conjunts patrimonials lligats a la pedra en sec: el camí del Barranc de Biniaraix (Sóller), l'any 1994, el conjunt de cases de neu i d'elements associats a l'explotació de la neu del massís de Massanella (Escorca), l'any 2004, i les marjades de ses Rotes de Caimari (Selva), l'any 2009.

Per altra banda, el Pla Territorial de Mallorca, aprovat pel ple del Consell de Mallorca en sessió de 13 de desembre de 2004 (BOIB 188 ext. de 31/12/2004), instrument de planejament al qual s'ha d'adaptar la normativa urbanística municipal, recull en el títol cinquè l'obligatorietat d'incloure als catàlegs municipals els murs de pedra en sec de valor paisatgístic i ambiental, les àrees paisatgístiques formades per marjades, fonts de mina, barraques, forns de cal, cases de neu, sitges i camins empedrats.

Tota aquesta feina es complementa amb iniciatives que combinen valorització de la pedra en sec i desenvolupament local. Entre aquests projectes destaca la creació de la Ruta de Pedra en Sec, un itinerari senderista amb més de 300 kilòmetres de recorregut per la Serra de Tramuntana promogut pel Consell de Mallorca, on la pedra en sec n'és l'element vertebrador, i gràcies al qual es duen a terme nombroses accions de recuperació d'aquest patrimoni al seu entorn.

Per últim, cal esmentar que la Serra de Tramuntana es va incloure l'any 2011 a la llista del Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO, a la categoria de Paisatge Cultural, i que el reconeixement es va basar en gran part en la densitat i varietat de construccions etnològiques de pedra en sec, que constitueixen un mostra exemplar de l'adaptació de l'home a un entorn hostil i d'aprofitament dels recursos de manera sostenible.

Com a resultat, la salvaguarda de la tècnica de pedra en sec es troba assegurada gràcies al gran nombre d'especialistes formats al llarg de tot aquest temps, dels reculls i les publicacions realitzades i de les iniciatives d'investigació protecció, recuperació i divulgació».

Amb la finalitat de salvaguardar aquesta tècnica tradicional de construcció, i tal com estableix la declaració de la UNESCO, s'ha de promoure l'estudi, la documentació i el registre. S'hauran de potenciar les condicions perquè la tècnica tradicional de construcció amb pedra seca es mantingui viva en la seva essència, és a dir, sense la utilització de morters, ciments o formigons ja aquest és precisament un dels perills més importants que amenacen la seva pervivència, davant la tendència, cada vegada més freqüent, tant entre les obres públiques com privades, a adulterar la tècnica en sec amb ciments ocults o poc visibles. Per tant, per a la seva correcta salvaguarda, els poders públics hauran de fomentar l'ús d'aquesta tècnica a l'hora de construir i reparar els elements tradicionalment construïts amb aquesta tècnica.

Conclusió

Atès que a la tècnica tradicional de construcció amb pedra seca concorren els valors que la UNESCO assenyala per merèixer la condició de patrimoni cultural immaterial i atès que la comunitat els considera part integrant i representativa del seu patrimoni cultural, proposam la incoació de l'expedient de declaració com a Bé d'Interès Cultural Immaterial la tècnica tradicional de construcció amb pedra seca.

